

УДК 007 : 304 : 070 (477)

ГЕНЕЗА ЖІНОЧОЇ СУБКУЛЬТУРИ ТА ЇЇ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ В УНІВЕРСАЛЬНІЙ І СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ПРЕСІ (ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ)

КОВАЛЬЧУК Олена,

аспірант,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, м. Київ, 04119, Україна,
e-mail: kovalchuck.a@gmail.com

Розглядається генеза жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, що прагне ідентифікації через феміністський рух і ЗМІ. При цьому встановлюється зв'язок між: а) поширенням освіти, появою періодичної преси, виникненням читацької аудиторії та утворенням гендерного дискурсу; б) розвитком радіомовлення, телебачення та Інтернету на тлі процесів денацифікації, дефашизації, декомунізації, краху світової колоніальної системи та гарантійним отриманням жінками медіатекстів зі своєї інформаційної «ніші». Головні висновки дослідження: феміністський рух і гендерний дискурс у ЗМІ усунули дискримінацію політичну, соціальну, з расової та етнічної ознак, борються з дискримінацією з віку, фізичних і/чи розумових вад, а також зі статевою орієнтації. Жіночий контингент як найбільший на ринку споживання товарів і послуг стимулює спеціалізовані видання (програми) переростати національні рамки й ставати міжнародними проектами, що функціонують без будь-яких обмежень.

Ключові слова: жінка, журнал, гендерний, феміністський рух, національна жіноча преса.

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що проблема гендеру викликає постійний інтерес з боку дослідників різних наукових шкіл. Боротьба за усунення жіночої дискримінації в суспільстві нерозривно пов'язана з підвищенням освітнього рівня всіх верств соціуму, привертанням публічної уваги в ЗМІ всіх видів і типів до питань гендерної нерівності, вихованням масової аудиторії в дусі загальнолюдських цінностей, громадянських прав і свобод. Особлива роль у цих процесах відводиться спеціалізованим виданням і програмам, зокрема жіночим журналам.

Цю та суміжну теми досліджували науковці: з України – М. Богачевська-Хом'як, А. Волобуєва, М. Гавришко, С. Кость, Л. Мукомела, Н. Остапенко, О. Пода, Н. Сидоренко, Т. Старченко, з Росії – Н. Ажгіхіна, В. Боннер-Смеюха, Л. Вартанова, А. Жукова, І. Костикова, О. Минаєва, Р. Ямпольська, з Білорусі – Н. Кулинка, з Великобританії – М. Фергюсон, із США – Х. Деймон-Мур, М. Култхард та ін. Однак дослідження цих та інших науковців не розглядали комплексно роль і місце жіночих журналів у соціальному поступі людства на основі їх взаємодії з інституціональними структурами суспільства.

Мета статті – з'ясувати генезу жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, що прагне ідентифікації через феміністський рух і ЗМІ.

Із поставленої мети випливають такі *завдання*:

1) установити зв'язок між поширенням освіти, появою періодичної преси, виникненням читацької аудиторії та утворенням гендерного дискурсу;

2) установити зв'язок між розвитком радіомовлення, телебачення та Інтернету на тлі процесів денацифікації, дефашизації, декомунізації, краху світової колоніальної системи та гарантійним отриманням жінками медіатекстів зі своєї інформаційної «ніші».

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися такі методи: метод спостереження (простого, систематичного, журналістського, наукового), а також метод аналізу, що спирається на: 1) філософське знання, що відображає загальні

© Ковальчук О., 2016

закономірності природи та соціуму; 2) знання про людину та суспільство, накопичені історією, психологією, соціологією, соціальною психологією, політекономією, правом, етикою – ключовими дисциплінами щодо розширення кругозору та збагачення ерудиції; 3) знання, надбані конкретними науковими дисциплінами, що відіграють для журналістів роль методів спеціалізації (те, що називається галузеву журналістикою: сільськогосподарською, екологічною, спортивною та ін.), дали змогу одержати безпосереднє знання про генезу жіночої субкультури в соціально-духовно-ментальній еволюції людства, яка в процесі розвитку оформилася у феміністський рух, жіноче питання в універсальних ЗМІ та власне жіночі масмедіа. Методи індукції та дедукції, аналогій, порівняння, коментування, зіставлення, протиставлення, синтезу наукової інформації дали змогу доповнити дані простого спостереження.

Результати й обговорення. Зародки культури (навіть у найпримітивніших її формах) людей первісних суспільств неминуче несли в собі елементи субкультур, що дуже швидко поділилися за статевими та віковими ознаками. Уже звідтоді дві сформовані відповідно до потреб свого часу субкультури – чоловіча та жіноча – почали відігравати ключову роль у процесі соціалізації. Це оформилося в організації людських спільнот, які залежно від домінантної ролі чоловіків або жінок прийнято називати патріархатними або матріархатними. Як правило, переважали перші за рахунок більшої м'язової сили, що забезпечувало добування їжі та захист від ворогів як важливих чинників виживання та самозбереження.

Подібний розподіл соціальних ролей закріплювався упродовж тисячоліть і міцно ввійшов до світогляду та світосприйняття багатьох людських поколінь. Із цього приводу дослідник біблійних текстів Г. Прутцков зауважує, що Бог, створюючи жінку, замислив не лише рівноправність стосунків між нею та чоловіком, а й їхнє взаємодоповнення, а відтак – необхідність одне одному. Про це йдеться у Книзі Буття, що Бог вирішив, що не добре бути чоловікові самому й створив помічника, відповідного йому (Бут. 2 : 18). Однак після гріхопадіння ідеальні, гармонійні стосунки, що існували між жінкою та чоловіком, розладилися.

Проте, на думку вченого, уважне прочитання старозавітних книг показує, що якщо жінка і не займає в суспільстві становища, рівного чоловічому, то лише тому, що їй відведена своя, особлива роль: «У всіх книгах Старого Заповіту неодноразово йдеться про роль і духовне становище жінок, що є різким протиставленням культурам сусідніх із давнім Ізраїлем держав, у яких перше місце займали чоловіки. Так, за законом Мойсея жертви могли приноситись як провина перед Богом: якщо вона грішила, то сама за себе й часом навіть не повідомляючи про це своєму чоловікові, принесила жертву за гріх. А в ті часи серед оточуючих іудеїв народів жертвоприношення завжди здійснювалися винятково чоловіками, зокрема і за своїх дружин.

У законі Мойсея, на відміну від законів усіх інших народів, не існувало постанов, які вочевидь були б спрямовані проти жінок. За старозавітним законом подружні зв'язки могли бути розірвані лише після складання спеціального розлучного листа, до того ж написаного винятково з причин зради. Серед оточуючих Ізраїль народів (у тому числі й Греції) чоловік міг у будь-який час кинути дружин, навіть з новонародженою дитиною. У Старому Завіті дуже часто зустрічаються розповіді про видатних жінок, таких як Есфір, Дебора, Маріам, Ребекка та ін. На прикладі цих та інших старозавітних жінок можуть багато чого навчитися не лише жінки, а й чоловіки всіх часів і народів [1, с. 356–357].

Незважаючи на показані елементи позитиву, щойно процитований Г. Прутцков наостанок зауважує, що, усе ж, священиками були винятково чоловіки, які уособлювали собою Бога.

Подібне закріплення соціальних ролей жінки та чоловіка було законсервоване на багато століть фактично в усіх суспільствах, де церква (неважливо якої конфесії) ві-

діграла домінують роль. І лише зародження в Середньовіччі ринкових відносин, що, з одного боку, закріпили в соціумі майнове розшарування, а з іншого – заперечували гендерну нерівність через потребу освічених працівників у всіх сферах життя, упродовж XIII–XVII ст. поклато початок активізації процесів усунування жіночої дискримінації в суспільстві.

Роздуми про тогочасне становище жінок у середньовічній Європі містилися в листуванні видатних європейських гуманістів. Гендерний дискурс посилювався після виникнення на континенті густої мережі коледжів та університетів, чий навчальні дисципліни сприяли науковій акумуляції академічних знань у тій чи іншій сфері людського знання.

Чітко визначений зв'язок між поширенням освіти, появою періодичних газет і журналів, а також виникненням зацікавленої читацької аудиторії окреслений у дослідженні професорів О. К. Мелещенка та Б. І. Чернякова. Вони, зокрема, відзначають: «Умови виникнення перших європейських журналів в першу чергу визначалися створенням у XVII ст. інтелектуального середовища, яке увійшло в історію під назвою «La Republique des Lettres» («Республіка листувальників»). Це поняття відобразило нову форму спілкування європейських просвітителів, орієнтованих на антисхоластичні методи пізнання. Це свого роду інтернаціональне «братство літераторів», об'єднаних завданням пошуку істини в «невидимі коледжі», вільні від теологічних догм. Окрім особистих зустрічей, члени «La Republique des Lettres» потребували наукового листування, без якого важко уявити духовне життя Європи цього періоду. Листування це було іншого ґатунку, ніж епістолярна спадщина античності, середньовіччя чи Ренесансу. Справа в тому, що кожний, хто прагнув знання, повинен був орієнтуватися тепер не на засновника того чи іншого вчення та його інтерпретаторів (тобто не на готове знання), а на самого себе та своїх однодумців, які б усі разом брали рівну участь у формуванні нового знання. Почали створюватися наукові товариства, здатні до залучення та акумулювання коштів на видання (у тому числі і періодичні).

Особливість перших європейських журналів – переважно наукова орієнтація. Наукове листування залучило до комунікації велику кількість учасників. Інформаційно-пропагандистські можливості періодичного видання були незмірно вищими» [2, с. 160–161].

Проте розпоряджатися власною долею, вириватися з родинного кола міг лише вузький прошарок жіночої вищої знаті (користування майном, розлучення в суді тощо); менш знатні жінки могли заробляти на життя літературною працею, перекладами, гувернерством тощо. Однак вони (не кажучи про вже зовсім безправних представниць нижчих верств тодішнього соціуму) не мали прав у шлюбі, виборному процесі та інших важливих актах, що безпосередньо впливали на життєвий шлях жіночої статі. Часто у таких представниць не вистачало коштів для здобуття вищої або принаймні початкової освіти. Зрозуміло, що за таких умов не могло бути й мови про періодичні видання, які бодай побіжно торкалися б жіночого питання.

Вік Просвітництва загалом (особливо його друга половина, що ознаменувалася революціями в Америці та Франції) закладав ґрунт для покращання долі й статусу жінок у тодішньому слабко демократичному патріархатному суспільстві. Це відобразилося в появі в Англії одного з перших більш-менш довготривалих спеціалізованих журналів «Ladies Mercury» («Дамський Меркурій», 1693 р., Лондон), а також досить густої, як на ті часи, просвітницької мережі так званих «жінок-вісників». Ось що зауважується з цього приводу в одній із наукових праць: «Як зазначалося в першому його номері [цього журналу «Ladies Mercury»], він був створений для задоволення потреб та інтересів британських жінок. Згодом з'явилися й інші журнали, але вони не витримували випробування часом і зникали. Майже 200 р. жіночі журнали в Англії не могли міцно утвердитися та стабільно видаватися. Нерідко за-

сновані журнали припиняли своє існування після виходу лише кількох номерів. Це було викликано низькою якістю матеріалів, що публікувалися, та порівняно високою вартістю номера.

На межі XVII–XVIII ст. поширювач друкованої продукції стає в Англії популярною постаттю. Такими поширювачами були переважно жінки. Їх так і називали «мерк'юрі вумен» – «жінки-вісники». Навантажені книгами, брошурами, листками новин, вони мандрували від міста до міста, від села до села, а часто й від країни до країни. Як бачимо, їхня роль у поширенні новин, різних знань була дуже великою. Фактично вони були й поширювачами нових суспільно-політичних поглядів» [3, с. 37].

Варто відзначити, що тодішньої «першості в журналістиці» (якій сьогодні приділяється певна увага в теорії та методиці журналістської творчості) було досягти набагато простіше, ніж у пізні часи, але все одно незмінним залишалося правило: журналістський, редакторський, видавничий успіх журнального проекту забезпечений лише тоді, коли передовий досвід останнього масово копіюється відповідно до нових ситуативних умов. Унаслідок цього потрібно відзначити появу двійників «Ladies Mercury» в інших країнах – скажімо, журнал Дж. Л. Блейка «Ladies' Mercury» (1828, Бостон) і журнал Е. де Жирандена «La Mode» (1829, Париж), але особливо в Російській імперії під орудою видатного просвітника М. Новикова, який почав видавати журнал «Модное ежемесячное издание, или Библиотека для дамского туалета» (1779, Санкт-Петербург).

Європейський революційний рух першої половини XIX століття та «Весна народів» 1848–1849 рр. як його кульмінація загострив боротьбу за здобуття жінками повної середньої, а також вищої освіти, за набуття виборчих та інших прав і свобод тощо. До політичної боротьби була залучена широка мережа профспілкових організацій. У цей період зафіксовано так звану «першу хвилю» феміністського руху (суфражизм), у ході якої жінкам удалося усунути політичну та соціальну дискримінацію у Старому та Новому Світі, за винятком колоній і напівколоній в Азії, Африці, Австралії та Центральній і Південній Америці. Цей процес тривав майже півтора століття, і його перипетії далеко не повністю відображалися тодішніми виданнями для жінок. У суто «жіночих» аспектах такі видання були й залишалися «журналами для домогосподарок». Поступово з них майже непомітно виділилися «журнали для господарок» з порадами поводження з прислугою та одержання задоволення від покупок. Це насамперед стосується американського журналу «The Ladies' Home Journal» (1883). Водночас новий жіночий журнал «Cosmopolitan» (1886) звертався до молодіжної та честолюбної аудиторії, навчав бути винахідливими, яскравими, зухвалими, незважаючи на не дуже вигідні стартові умови. Виникали й жіночі журнальні видання «для всіх», спираючись на такі об'єднувальні теми, як дім, сім'я, проте впродовж усіх трьох хвиль феміністського руху вони перманентно зникали.

Безперечно, існували й такі жіночі журнали, які важко назвати повноцінними періодичними виданнями: це, швидше, були періодичні інформаційні листки, що носили елітарний характер і містили обмежене коло тем. Існували вони нетривалий час і мали нечисленне коло читачів. Хрестоматійним є приклад лондонської газети «Daily Mirror» 1903–1904 рр. Ось що з цього приводу пише журналіст-міжнародник, британіст С. Беглов: «Спочатку «Дейлі міррор» задумувалась як дешева «газета для жінок», яку мали видавати самі жінки. Тому й не дивно, що концепція газети включала «відображення жіночого життя». Не минуло й року, як ставка на вузьку спеціалізацію виявилася невдалою маркетинговою стратегією. У 1904 р. через низький рівень продажів профіль газети змінили й усі жінки-журналісти були звільнені. Газета почала позиціонувати себе представником дешевої масової преси, розмовляючи простою, дохідливою мовою зі своїми читачами [4, с. 56].

Удосконалення на рубежі XIX – початку XX ст. щоденної масової політичної преси та масових ілюстрованих журналів, зростання їх питомої ваги, формування та розвиток інформаційних агентств разом з успіхами жіночого руху в боротьбі за свої політичні та соціальні права зміцнили підмурки функціонування спеціалізованих періодичних видань. Щоправда, подальший розвиток феміністського руху та повноцінний випуск жіночої періодики перервані у XX ст. двома світовими війнами та утворенням тоталітарних суспільств на теренах Німеччини, Італії, Угорщини, Болгарії, Румунії, Словаччини, СРСР, Японії. Уся преса та радіомовлення цих держав фактично перетворені на пропагандистські рупори встановлених режимів.

У 1900 р. в Тернополі під проводом М. Ребачок-Солтис була заснована масова українська громадська організація «Жіноча громада», мета якої полягала в розвитку національної свідомості українських жінок. Організація дешевої кухні для бідних учнів української гімназії та вчительської семінарії, заснування притулків для сиріт і слуг, проведення аматорських вистав і концертів, видання «Букваря» О. Солтиса для просвіти та самоосвіти, організація освітніх гуртків, курсів, благодійних вечорів – ось неповний перелік справ українських подвижниць. Під час Першої світової війни та Визвольних змагань співчанки організації займалися благодійними справами: організували допоміжні комітети, збирали кошти потерпілим від воєнних дій, влаштували безплатні кухні для голодних і солдатів, шили білизну, працювали в шпиталях то-що. Хворими та пораненими опікувався «Комітет пань Червоного Хреста», що діяв при «Жіночій громаді». У період ЗУНР «Жіноча громада» організувала медсестринські курси, випустивши 42 учениць [5].

Розпад спочатку Російської імперії (лютий 1917 р. унаслідок революції, жовтень 1917 р. унаслідок більшовицького перевороту), а також Австро-Угорської імперії (жовтень-листопад 1918 р. внаслідок революції) спричинили Українську революцію 1917 р. від Слобідської та Лівобережної України до Галичини, Волині, Закарпаття, Бессарабії та Північної Буковини. (Її закріпила 22 січня 1919 р. злука Наддніпрянської Великої та Західної України.) Подальші події 1917–1921 рр. привели до проголошення на Наддніпрянській та Західній Україні Української Держави-Республіки (як відомо, у різних документах різних урядів тодішнє державне утворення згадується під назвами УНР, Українська Держава, ЗУНР) [6].

Поразка Визвольних змагань у боротьбі з північними та західними сусідами привела до розшматування молодої держави між СРСР, до складу якого відійшла Наддніпрянська Велика Україна, Польською Республікою (Східна Галичина, Західна Волинь), Королівством Румунія (Бессарабія й Північна Буковина) та Чехословацькою Республікою (Закарпаття) [7].

В Українській РСР, яка лише номінально вважалася незалежною, у короткий проміжок 1923–1933 рр. засновувалася та функціонувала українськомовна преса, але на відміну від подібних численних видань 1917–1918 рр. вона знаходилася під партійним контролем і вела пропаганду винятково комуністичних ідей. Невід’ємною частиною цієї преси був, приміром, журнал «Комунарка України» – попередниця журналу «Радянська жінка». Аналогічна ситуація складалася з радіомовленням, яке почало активно розбудовуватися з 1927 р.

У справі керівництва пресою було встановлено надмірну централізацію: й ідейно-політично, й організаційно, й у плані матеріально-технічного забезпечення редакції стали повністю підлеглими відповідним партійним комітетам. Багато чого в ідейній сфері, в політичному устрої країни опиняється поза критикою преси. Свободі слова на багато десятиліть був покладений край – однак це подавалось як вища форма пролетарської демократії, де обмежувалася лише «буржуазна» свобода. А відтак принцип демократичного централізму оголошував ворожою пропагандою кожний неузгоджений із партійним комітетом критичний виступ.

Як неспростовний доказ справедливості цієї тези можна навести той факт, що в українській радянській пресі 1932–1933 рр. ані слова не було сказано про страшний голодомор в Україні – лише на нараді в Москві у виступі народного комісара сільськогосподарства, передрукованому головною газетою СРСР «Правда», визнавалася наявність «труднощів» із харчуванням.

Однак до початку масових репресій 1930-х рр. в УРСР існував феміністський рух в особі тієї ж «Жіночої громади». Після заборони організації на теренах УРСР 1924 року членкині феміністського руху влилися до «Союзу українок». За короткий час були створені філії «Союзу українок». Об'єднуючи переважно жіноцтво селянське, вони стали гарною школою для політичного та національного виховання жіночих мас. Запорукою життєздатності цього руху стала його здорова міцна одиниця – жінка-селянка.

На відміну від західних феміністок українки вважали найвищим моральним законом добро Батьківщини. Ці подвижниці взялися засновувати культурно-освітні, громадсько-політичні осередки в українських селах і провінційних містечках – в упевненості, що шляхом жіночих організацій як найбільш пристосованих до задоволення вимог і потреб української жінки наше жіноцтво буде найкраще підготовлене до масової, організованої національної праці.

Саме вони – організації й товариства – мали служити консолідуючим фактором для всього українського жіноцтва та нечисленної інтелігенції, розмежованої кордонами і власними чварами.

Завдяки ініціативності, незвичайній працездатності та подвижницьким організаторським зусиллям українських феміністок було засновано сотні громадсько-політичних і культурно-освітніх осередків, покликаних до гуртування жіноцтва, піднесення рівня їхньої освіти, висвітлення національних проблем, завдань та обов'язків.

Збагачені, з одного боку, ідеалами визвольної боротьби і досвідом короткого періоду власної державності, з іншого, – повоєнними досягненнями жіноцтва всіх майже культурних країн світу, вони хотіли створити свою жіночу організацію до нових національних потреб і до нової, поширеної ролі жінки-громадянки. Повсюдний процес формування і становлення жіночих організаційних та ідеологічних структур, участь жінок у просвітницькій, господарській, економічній, політичній діяльності висунули важливі нові завдання, а саме – створення національної жіночої преси. У 1920 р. було засновано видання «Комунарка України».

Цей журнал виходив порівняно невеликим тиражом і налічував до 24 випусків на рік. Попри всі намагання облаштувати видання тематикою суто жіночого спрямування, «Комунарка України» перетворилася на черговий інструмент публікування революційно-ідеологічних питань, висвітлення напрямків «ленінського шляху». Видання проіснувало недовго, а жіноче товариство потім ще понад десять років не мало власного органу преси.

Після смерті Й. Сталіна та розвінчання його культу партійно-радянській пресі дозволялися більші чи менші ступені свободи – але власне вільною ця преса ніколи не була. Це стосується і журналу для жінок «Радянська жінка», що почав виходити з 1946 р. [8].

Водночас на Західній Україні український феміністський рух також набирив обертів. Його дослідниця М. Гавришко зауважує з цього приводу, що на початку ХХ ст. формування феміністичних концепцій відбувалося на основі трьох провідних ідеологій – консерватизму, лібералізму, радикалізму. Відповідно розвинулися три основні напрямки українського фемінізму: соціально-християнський, ліберальний і соціалістичний.

У міжвоєнний період, за даними М. Гавришко, активно розвивався український жіночий рух, що опонував західному фемінізмові, конструюючи власний варіант національного фемінізму. Поряд з ідеями соціального визволення жінки

робили акцент на національно-організаційних завданнях у політичній, економічній та культурно-освітній сферах – адже саме тоді активно розвивався і вільний рух.

Організаційно український жіночий рух міжвоєнного часу виявлявся в діяльності об'єднань, заснованих на християнській ідеології (жіночий гурток Католицького союзу, марійські організації як прибічники культу Діви Марії – Богородиці), «Союзу українок» (з 1938 р. «Дружина княгині Ольги»), «Союзу українських працюючих жінок» і «Жіночої громади» (діяли при Українській соціалістично-радикальній партії) [8].

Жіночі організації в Україні мали визначних діячок, які вплинули і на світовий жіночий рух. Це Олена Кисілевська (єдина українська депутатка в польському Сенаті), Олена Шепарович (представляла інтереси українок на міжнародних жіночих конгресах у Парижі, Берліні, Відні), Іванна Блажкевич (керівниця «Жіночої громади», організаторка 140 дитсадків у Західній Україні), Костянтина Малицька (заступниця голови Всесвітнього союзу українок), Харитя Кононенко (доктор економіки, засновниця Союзу українок у Канаді).

Найвпливовішим у Галичині вважався «Союз українок», що нараховував 60 тис. членкинь і фігурував, пропорційно до кількості населення, найбільшою жіночою організацією у Європі. Очолювала його в 1930-ті рр. Мілена Рудницька – професор Високого педагогічного інституту у Львові, член ЦК найвпливовішої легальної політичної партії Галичини – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО), депутат від УНДО до польського Сейму в 1928–1935 рр.

Мілена Рудницька була однією з трьох делегатів до Ліги Націй у січні 1931 р., які домагалися розгляду порушень Польщею гарантій прав нацменшин, зокрема терору й пацифікації. З доповідями на цю тематику вона виступала у Нижній Палаті парламенту і в Королівському інституті закордонних справ у Великобританії. Саме М. Рудницька однією з перших винесла питання про сталінський голодомор в Україні на міжнародну арену, виступаючи на IX Міжнародному конгресі нацменшин у Берні у вересні 1933 р.

М. Рудницька була головним ідеологом українського жіночого руху міжвоєнного часу. Вона підкреслювала, що багато питань, які турбують жіноцтво державних народів, для українців є неактуальними, оскільки на перший план за умов української дійсності виходить «національне усвідомлення жіноцтва».

Разом із тим аналіз розвитку жіночого питання в Європі слугував важливим чинником формування українського жіночого руху. Особливу увагу українок привертала, зокрема, Німеччина, де в часи Веймарської республіки феміністичний рух став одним із найпотужніших у Європі. Німецькі жінки мали високий ступінь правової і фактичної рівності з чоловіками. Та прихід нацистів до влади знівельовав здобутки німецьких жінок через цілеспрямовану боротьбу з фемінізмом як ідеологією і практикою.

Різка зміна тенденцій розвитку «жіночого питання» в Німеччині не могла залишитися непоміченою активістками українського жіночого руху. Вони вивчали це питання через іноземні часописи, а також завдяки спілкуванню зі своїми ідеологічними посестрами з міжнародних організацій, де українки мали своє представництво [9].

Лише повоєнні процеси денацифікації, дефашизації та декомунізації з паралельним розвитком спочатку радіостанцій і телеканалів, пізніше інтернет-видань створили наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. умови для функціонування розгалуженої мережі джерел масової інформації та гарантійного отримання різними соціальними групами (зокрема жінками) медіатекстів, що перебували в їхній інформаційній «ніші».

У цей період феміністський рух пройшов «другу хвилю» – усунення дискримінації щодо расової та етнічної ознак (зокрема визнання прав темношкірого населення в США, пізніше у Південній Африці тощо). Ці процеси історично збіглися в часі з крахом світової колоніальної системи – передусім в Азії та більшій частині Африки. Як наслідок

цього, у 50–60-х рр. ХХ ст. жіночі видання не просто засновувались, а й починали реально конкурувати між собою. Ця ситуація характерна для країн Західної, Центральної та Південної Європи, Скандинавії, а також США, Канади, Австралії та Японії.

Прийдешнє десятиліття минуло під знаком кар'єрного просування жінок по соціальних щаблях. Це викликало масову появу ділових жіночих журналів. Показуючи зміни в становищі жінок у суспільстві, редакційні та видавничі колективи привернули увагу рекламодавців, які почали дивитися на жіночий контингент як на найбільший на ринку щодо споживання товарів і послуг. Ця тенденція зберігається й до сьогодні.

Протягом другої і третьої хвиль феміністського руху замість журналів «для всіх» робилися спроби випускати журнальні видання з акцентом на жіночий інтелектуалізм. Для мільйонерок і мільярдерок видаються видання так званої «prestige-press», які часто персонально пронумеровані та доставляються заможній передплатниці додому. Зрозуміло, що тираж таких видань доволі обмежений і бажаючі почитати або просто погортати такий журнал повинні просити дозволу у власниці, якщо мають до неї доступ (щоправда, Інтернет бодай теоретично дає змогу демократизувати названу вище практику). Гарні та надмірно дорогі журнальні видання намагаються відповідно виглядати і в плані змісту (наприклад, всесвітньо відомі бренди «Wallpaper», «Cosmopolitan», «Elle», «Harper's Bazaar»).

Сьогодні в кожній зі згаданих вище країн видається до сотні жіночих журналів різної періодичності із сукупним накладом, що наближається до 1 млрд прим. Багато таких журнальних проектів за певної підтримки переростають національні рамки і стають міжнародними друкованими виданнями. Причому це можуть бути як міжнародні регіональні видання (наприклад, «Караван історій. Росія», «Караван історій. Україна», «Караван історій. Беларусь», «Караван історій. Казахстан»), так і транснаціональні видання («Elle», «Vogue», «Cosmopolitan», «Burda Moden»).

Сьогодні ми є свідками третьої хвилі феміністського руху, що полягає в усуненні дискримінації щодо віку, а також статевої орієнтації (боротьба за останню триває досі). ЛГБТ-організації мають свої власні засоби масової інформації та комунікації, які особливо вільно діють у таких країнах, як Голландія, Франція, Швеція, США, Канада. В Україні маємо одне спеціальне дослідження, присвячене діяльності австралійських радіостанцій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб сексуальних меншин [10, с. 154–160].

На відміну від минулих періодів сьогодні жінки мають усі можливості (і сповна користуються ними) видавати власні періодичні друковані та інтернет-видання, випускати телерадіопрограми. Ці спеціалізовані канали передачі масової інформації орієнтуються на широкий аудиторний загал без будь-яких обмежень, проти яких виступав і продовжує виступати феміністський рух.

Висновки та перспективи. 1. Поширення освіти з часів Середньовіччя через мережу коледжів, університетів та академій, відображення освітньо-наукової проблематики в перших друкованих журналах, виникнення зацікавленої читацької аудиторії поступово привели до усвідомлення проблеми гендеру та пов'язаної з нею гендерної нерівності в суспільстві. Обговорення жіночого питання спочатку в універсальних виданнях, пізніше в жіночій друкованій пресі спричинило появу в суспільстві гендерного дискурсу. Політична боротьба за здобуття жінками повної середньої, а також вищої освіти, за набуття виборчих та інших прав і свобод тощо увінчалась усуненням політичної та соціальної дискримінації в Старому та Новому Світі, за винятком колоній і напівколоній в Азії, Африці, Австралії та Центральній і Південній Америці. Цей процес тривав майже півтора століття.

2. Повоєнні процеси денацифікації, дефашизації та декомунізації з паралельним розвитком спочатку радіостанцій і телеканалів, пізніше інтернет-видань створили наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. умови для функціонування розгалуженої

мережі джерел масової інформації та гарантійного отримання різними соціальними групами (у тому числі жінками) медіатекстів, що перебували в їх інформаційній «ніші».

У цей період феміністський рух добився усунення дискримінації щодо расової та етнічної ознак. Ці процеси історично збіглися в часі з крахом світової колоніальної системи. У цей період жіночі видання не просто засновувались, а й починали реально конкурувати між собою. Це привернуло увагу рекламодавців, які почали дивитися на жіночий контингент як найбільшого на ринку споживача товарів і послуг. Це відповідно стимулює спеціалізовані видання (програми) переростати національні рамки й ставати міжнародними проектами, що функціонують без будь-яких обмежень.

Сьогодні у світі видаються сотні жіночих журналів різної періодичності із сукупним накладом, що наближається до 1 млрд прим. Феміністський рух бореться за усунення дискримінації щодо віку, а також статевої орієнтації.

Подяки. Висловлюємо подяку кафедрі історії журналістики та її завідувачці, професорці, доктору філологічних наук Н. Сидоренко за спонукання до проведення цього дослідження та можливість його оприлюднення. Також вдячні науковому керівникові, доктору філологічних наук О. Мелещенку за постійну допомогу в осмисленні наукових пошуків та одержаних результатів. Окрема подяка – доцентці кафедри історії журналістики, кандидатці наук із соціальних комунікацій А. Волобуєвій за підготовку до друку цього дослідження.

1. Прутцков Г. В. Роль и место женщины в Ветхом Завете // СМІ в условиях глобальной трансформации социальной среды : материалы всерос. науч.-практ. конф. «Журналистика 2007», Москва, 4–6 февраля 2008 г. / Г. В. Прутцков. – М. : Фак. журналистики МГУ им. М. В. Ломоносова, 2008. – С. 356–357.

2. Мелещенко О. К. Журналистика Франції / О. К. Мелещенко, Б. І. Черняков // Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – Т. 10. – січень–березень. – С. 159–212.

3. Мелещенко О. К. Історія журналістики Великобританії : конспект лекцій / О. К. Мелещенко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2010. – 215 с.

4. Беглов С. Четвертая власть : британская модель. История печати Великобритании от «новостных писем» до электронных газет / С. Беглов. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2002. – 256 с.

5. Жіноча громада [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жіноча_громада. – Дата доступу : 06.01.2016.

6. Українська революція 1917–1921 рр. [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_революція. – Дата доступу : 09.02.2016.

7. Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини в 20-х – 30-х роках ХХ ст. [Електронний ресурс] // Історія України. – Режим доступу : <http://histua.com/istoriya-ukraini/novitnij-chas/ukrainski-zemli-u-skladi-polwi-rumunii-chehoslovachchini>. – Дата доступу : 02.02.2016.

8. Радянська жінка (журнал) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_\(журнал\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_(журнал)). – Дата доступу : 27.09.2015.

9. Гавришко Марта. Галицькі феміністки 1930-х : нацистське «Кухня-Церква-Діти» не для нас / М. Гавришко [Електронний ресурс] // Українська правда. – 2010. – 29 грудня. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d1b2eed4e08>. – Дата доступу : 29.12.2015.

10. Богданьок Олена. Австралійські радіостанції, спрямовані на задоволення інформаційних потреб сексуальних меншин (короткий аналіз) / О. Богданьок // Міжнародна журналістика-99 : зб. робіт магістрів і спеціалістів ; за заг. ред. О. К. Мелещенка. – К. : Б. в., 1999. – Вип. I. – С. 154–160.

UDC 007 : 304 : 070 (477)

Genesis of Feminine Subculture and Its Reflection in Universal and Specialised Printed Media (History and Modernity)**Kovalchuk Olena**, PhD student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, The Institute of Journalism, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 04119, Ukraine, e-mail: kovalchuck.a@gmail.com

The research deals with the genesis of the feminine subculture during the social, spiritual and mental evolution of the humanity, which is willing to get identified through the women's liberation movement and mass media. The goal of the article is to determine interrelations between: a) dissemination of education, emergence of periodicals, rise of readership and formation of a gender discussion; b) development of radio and television broadcasting and the Internet against the background of the processes of denazification, defascisation, decommunisation, wreckage of the world colonial system and the guaranteed receipt of media texts by women from their information «niche». The principal implications of the research are as follows: the women's liberation movement and the gender discussion in mass media eliminated political, social, race and ethnic discrimination, while the fight against age discrimination, discrimination against the handicapped (both physically and mentally), as well as sexual orientation discrimination. Women, having the largest share in the consumption market for goods and services, stimulate specialised media (programmes) to fall outside the national scope and to become international projects, which can function without any restrictions.

Key words: woman, journal, gender, women's liberation movement, national women's printed media.

Генезис женской субкультуры и ее отображение в универсальных и специализированных печатных изданиях (История и современность)**Ковальчук Елена**

Рассматривается генезис женской субкультуры в социально-духовно-ментальной эволюции человечества, которая стремится к идентификации через феминистское движение и СМИ. Цели статьи преследуют установление связи между: а) распространением образования, появлением периодической печати, возникновением читательской аудитории и образованием гендерного дискурса; б) развитием радиовещания, телевидения и Интернета на фоне процессов денацификации, дефашизации, декоμμунизации, краха мировой колониальной системы и гарантированным получением женщинами медиатекстов из своей информационной «ниши».

Главные выводы исследования: феминистское движение и гендерный дискурс в СМИ устранили дискриминацию политическую, социальную, по расовому и этническому признакам, борются с дискриминацией по возрасту, физическим и/или умственным отклонениям, а также по половой ориентации. Женский контингент как самый большой на рынке потребления товаров и услуг стимулирует специализированные издания (программы) перерастать национальные рамки и становиться международными проектами, функционирующим без каких-либо ограничений.

Ключевые слова: женщина, журнал, гендерный, феминистское движение, национальная женская печать.

1. Prutskov H. V. The role and place of women in the Old Testament // Media in the global transformation of the social environment : Materials of the All-Russia scientific-practical conference «Journalism 2007», Moscow, February, 4–6, 2008 / H. V. Prutskov. – Moscow : Faculty of Journalism of Moscow State University named after M. V. Lomonosov, 2008. – P. 356–357.

2. Meleshchenko O. K. France Journalism / O. K. Meleshchenko, B. I. Cherniakov // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : naukovyi zbirnyk / za red. V. V. Rizuna ; KNU imeni Tarasa Shevchenka. – K., 2003. – T. 10. – sichen–berezen. – P. 159–212.

3. Meleshchenko O. K. History of UK Journalism : lecture notes / O. K. Meleshchenko. – Kyiv : Publishing and printing center «Kyiv University», 2010. – 215 p.

4. Beglov S. Fourth Power : The British Model. The history of the British press «newsletters» to electronic newspapers / S. Beglov. – Moscow : Publisher Moscow University, 2002. – 256 p.

5. Women's community [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : https://uk.wikipedia.org/wiki/Жіноча_грумада. – Accessed : 06.01.2016.

6. Ukrainian revolution of 1917–1921 years [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_революція. – Accessed: 09.02.2016.

7. Ukrainian lands in the Poland, Romania, Czechoslovakia in the 20s — 30s of the XX century [Electronic resource] // Istoriiia Ukrainy. – Reference : <http://histua.com/istoriya->

ukraini/novitnij-chas/ukrainski-zemli-u-skladi-polwi-rumunii-chehoslovachchini. – Accessed : 02.02.2016.

8. *Radyans'ka zhinka* (magazine) [Electronic resource] // Wikipedia : Free encyclopedia. – Reference : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_\(журнал\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Радянська_жінка_(журнал)). – Accessed : 27.09.2015.

9. *Gavrishko M.* Galician feminists 1930s: Nazi «Kitchen-Church-Kids» is not for us / M. Gavrishko [Electronic resource] // *Ukrainska pravda*. – 2010. – 29 hrudnia. – Reference : <http://www.istpravda.com.ua/articles/4d1b2eed4e08>. – Accessed : 29.12.2015.

10. *Bogdaniok Olena.* Australian radio stations, aimed at meeting the information needs of sexual minorities (brief analysis) / Olena Bogdaniok // *International journalism-99 : collection of works of masters and specialists* ; ed. by O. K. Meleshchenko. – Kyiv, 1999. – Vyp. 1. – P. 154–160.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2016